

О.Довженко

Мільйонна
могила.

Олексій Довженко
Мільйонна могила

«ЛитРес: Самиздат»

1999

Довженко О. Є.

Мільйонна могила / О. Є. Довженко — «ЛитРес: Самиздат»,
1999

Книга починається з розповіді про людину, яка зламала ногу. У лікарні дій не багато, лише читаєш та спиш, спиш та читаєш. Але чоловіка відпускають на всі чотири сторони, тому й можна побачити його найчастіше біля відділу міліції, де чоловік грає у шахи з начальником. Одного разу він потрапляє на суд до Танаса, звідси і розгортається історія Мільйонної могили.

– Відколи існує людство, ним керують ідеї.

Так стверджує Аничка. Йому можна вірити, тому що цей чоловік між людьми побував і прочитав силу – силенну серйозних та мудрих книг.

Суспільство на певному етапі розвитку породжує і виховує людину, яка видає ідею. Ідея ніколи не твориться колективно. Послідовники або ж учні втілюють її в життя, завжди витлумачуючи ідею по – своєму. І полились струмки, ріки а то й моря крові залежно від того наскільки довговічна ідея. Чи не найбільше крові пролилося за ідею християнства. Пізніше цідили кров комунізм, фашизм, націоналізм.

Аничка демонструє сказане нескінченими випадками зі свого життя.

– Ми, – розповідав він, – з Осиповим старшим лейтенантом міліції сидимо в суміжній з його кабінетом кімнаті і граємо шахи. Якщо відчинити інші двері, то побачиш чергового мільйонера в скляній будці в коридорі. Він сидить перед телефоном і оглядає через вікно краєвиди типові для даної місцевості.

Я буровик. Недавно травмувався, тому зараз з поламанною ногою в гіпсі вчашав у цей заклад прямо з лікарні, яка стала моїм притулком на час хвороби. Головний лікар, вона ж терапевт, пожаліла холостяка з гуртожитку, не виписала з лікарні до повного одужання, поки не закриють лікарняний. Скукота в медичному закладі! Читаєш і спиш, спиш та читаєш. Нема з ким словом перемовитись. Заведеш розмову з яким – небудь хворим, він обов'язково зверне на свої болячки. А тут нічого не болить, тільки свербить. Візьмеш дротину і годинами чухмариш ногу під гіпсом.

Все в тебе здорове, навіть зубник нідоногого. Медперсонал співчуває мені, тому відпускає на всі чотири сторони, аби вчасно приходив їсти та спати. Понипаєш в пошуках гарної чи смішної розповіді по палатах і пострибаєш на своїх милицях у відділок міліції пограти шахи. Хоч тут і там надивишся на людське горе аж на душі стане погано, та молодість бере своє. Непомітно притамовує вона душевну біль, випучує смішне та веселе, не хоче вона жити ойканням та скрежетом зубовним.

Осипов, з яким я грав шахи – типовий представник свого часу. Зараз не потрібні дзержинці з дуже чистими руками. Держава плає фахівців. Осипов прекрасно розуміє, що рука руку миє, обидві чисті. Не подумайте, що проти мене грав корумпований монстр. Ні, і ще раз ні. Просто представник загниваючого соціалізму, яких той наплотив мільйони. Дріб'язкові справи Осипов вирішував хвацько, навіть весело, завжди на свою користь. Держава не виділяла йому коштів на промивання горлянок навіть начальства не кажучи вже про його власну горілкою чи шартрезом. Кожного разу від Осипова несло якщо не випивкою, то перегаром., от і будь тут справжнім дзержинцем. Осипов згонив дзержинця зі сторінок книг в життя. Зате важливі справи вирішувались ним справедливо на користь держави. Ми заглибилась в аналіз ситуації, яка склалася на дошці.

– Якщо він піде отак, то рейд конем по тилах, і кінь займе вигідну позицію. Захищатиме і погрожуватиме. Кінь у колгоспі велика робоча сила, на шахівниці також. Не варто кидати коня проти танків, цебто проти важких фігур. Якщо . . .

Нас перебила жінка.

– Пропустіть до начальника! – Волає вона аж двері ходуном ходять, бо трохи прочинені.

– Пропусти. – Командує Осипов і швиденько займає місце за начальницьким столом .

Він так поспішав, що двері до кабінету зачинились не щільно.

– Виразно чулась розмова, коли до Осипова вихором влетіла жінка і зразу ж кинулась в атаку на якогось чоловіка.

– Він, сучий син, мене того не по – людськи, по – звірячому.

– Як це? – Не зрозумів старший лейтенант.

– Ви що не мужчина? Не туди куди треба.

– Заспокойтесь громадянко. Сядьте, розповідайте все з самого початку, починайте з того, де і як ви познайомились. В його словах звучав неприхований сміх. Я подумав:

– Воно й видно, що зірвалась з крайньої плоти. Не даремно коти посеред літа кричать так надривно.

– Боже, в яких тільки покидьках мусить колупатися загалом добрий чоловік.

Жінка і повірила заспокоїлась, твердо переконавшись, що цього збоченця покарають за мужеложство.

– Нема на них управи! – Почала вона. – Десь взяли техніку, уклали договір з дорбудом, тільки відтанула земля, поправляють грейдером дороги. Грошей у них купи. Зустрів мене якось цей Оруджев тай давай заливати. Я, мовляв, красуня, якої він ще не бачив, і станочок у мене гарнесенький, і сто рублів йому за ніч не жаль. А в мене місячна зарплата вісімдесят карбованців. От і подумайте, при тому зважте, я не заміжня. Жінки ні дерев'яними, ні кам'яними не бувають. Бабу і ту можна розігріти. Всі ми з живої плоти. Тепер бачите до чого дійшло.

– Міліціонер, не перебиваючи, уважно вислухав жінку до кінця, потім подав листок паперу та ручку і сказав:

– Напишіть все про що мені розповіли.

Сам вийшов до мене. Зробив аж три непродуманих ходи. Прийшлося йому здати партію. Жінка закінчила і чекала на нього. Я чув як вони прощались.

– Справі дамо хід та ще й договір перевіримо. – Сказав старший лейтенант. Жінка вийшла з кабінету, а по коридору йшла майже підстрибом на radoщах, що знайшла справедливість.

Викликали Оруджева. Він розвалився, хоч в залізному але кріслі прикованому до підлоги, де при випадку можна прив'язати руки й ноги. Крісло стояло проти столу начальника, Оруджев витріщився на господаря, мовляв, що той скаже.

– Поступила заява про те, – байдужо, спроквола заговорив Осипов, – що ви займаєтесь мужеложством.

Оруджев спокійнісінько, тільки трішечки почервонівши, певне, від сорому, вислухав заяву, яка тепер в руках міліціанта перетворилась в документ, безпечно запитав:

– Хто бачив? Хто підтвердить? Я такі справи при свідках не роблю.

– Тут і підтверджувати нічого не потрібно. Посвідчать, що вона заходила до вас, що ви зустрічались. Все інше докаже експертиза.

– Слушай, дорогою, – лагідним змовницьким тоном заговорив Оруджев після невеличкої паузи. – Як зробити так, щоб моя ганьба не дійшла до Кавказу. Для цього нічого не пошкодую.

– Важко таке зробити. Судмедексперта я давно знаю, мій друг.

– Він не згодиться знищити експертизу.

– Е ні, дорогенький, за хороші гроші все можливо.

Подальшу розмову я не чув тому що двері Осипов перевірів і закрив щільніше. Навіть шторки за ними зсунулись. Через деякий час я побачив Оруджева через вікно. Він ішов вулицею, жестикулював всім тілом, протестуючи проти несправедливості. Я стрибаючи до лікарні на обід, почув бубоніння:

– Подарунки носив. Гроші і не малі платив! Чого їй ще потрібно? (Певне, велика купа грошей поїхала в сторону міліціонера, інакше чого б людині так переживати).

Коли я по обіді прийшов до дільниці, Осипов вів бесіду з позивальницею.

– Я дав хід вашій справі. Посадимо цього мужеложця, але й вам прийдеться посидіти років п'ять, а може й менше дадуть. Ви ж в заяві власною рукою написали, що він платив грошима та цінними подарунками. Навіть першу суму назвали – сто карбованців.

Жінка почала хватати ротом повітря як риба викинута на беріг. Тим часом Осипов давив даліше.

– Розкажіть, скільки грошей ще отримали та які подарунки? Яка їх ціна?

– То я зі злості на нього наговорила. Він добрий, весь час мені допомагає. Ви ж знаєте, сука не схоче, кобель не скоче. Дайте заяву, я її своїми руками порву.

– Е, ні. Уже багато людей занято вашою справою. Подумати тільки – мужеложство. Важкий злочин проти особистості.

Такі типи перетворюються з людини у звіра. Подібні люди дуже небезпечні для суспільства. Їх потрібно ізолювати від спільноти, і чим на довше, тим краще. Вони становлять загрозу не тільки жінкам, але й дітям та чоловікам. Ви хочете врятувати Оруджева від тюрми? Навряд чи. Для такої справи потрібні великі гроші.

– У мене немає, оділась, взулась, вислала мамі для дитини.

Торг тривав довго, зійшлися на п'ятистах карбованцях.

Я, на мій сором підслуховував, підсунувши ніжку стільця під половинку дверей щоб не зачинялися. Отоді я зрозумів, що тільки легким заробітком можна ділитися. Отих вісімдесят не поділиш.

За наказом Осипова жінка сіла в коридорі на табурет, і, схилившись на підвіконня, стала чекати. Незабаром появився Оруджев. Він без розмов поклав пакет на стіл перед міліціонером, відійшов до дверей і плюхнувся на табурет неначе після важкої роботи. Звідти спідлоба спостерігав він, як Осипов розгорнув газету, перерахував гроші і на їх місце загорнув заяву громадянки Зиминої.

Зиміна з Оруджевим покинули відділок міліції разом. Я вийшов подихати свіжим повітрям у вигляді цигаркового диму. Зиміна з Оруджевим про щось гомоніли. Я уже подумав було, що прийдеться рятувати жінку від побоїв, але натомість почувся її сміх. Погладжуючи жінку нижче спини, Оруджев пішов з нею у напрямку хатини, де він мешкав.

– Життя продовжується. – Почулося ззаду.

Я ж подумав:

– Добре людям, які мають гроші: купив помешкання, купив жінку, купив людину в мундирі, багато придбав, але нічого крім совісті не втратив. Осипов і цього разу програв, не програв, а прогавив, бо весь час вибивав ногами чечітку. Йому було не до шах. Його ноги дали зрозуміти, що людину задовольняє та гра, яка приносить не тільки насолоду, але і нагороду. Тому і тільки тому він програвши не нервував як завжди, а ніби радів.

Допитливість проявляє себе з незбагненої сторони. Хочеться якнайбільше знати. Здавалося б непотрібні речі привертають увагу. Я стою у районній лікарні із добре знайомою медсестрою. Мене сюди направили на консультацію. Через вікно видно, що через двір повезли труп накритий простирадлом.

– Куди то його попхали в таку рань? – Цікавлюсь. – Я і то чекаю лікарів, а його без черги, в не установленний час на паланкіні під балдахіном кудись повезли.

Сестричка хіхкнула і відповіла:

– В морг, вістимо. – вставила вона російське слово, – зараз всіх туди поставляють і старих, і малих.

– Чому?

– У головлікаря синок вчиться на судмедексперта. У нас проходить практику. Потрібно розтяти стільки – то трупів, тому шматує, тому кремсає всіх і вся. Для нього збирають цей матеріал по всьому району. Ще позавчора привезли бабулю більше шести десяти років, хоча розтинати її уже не слід, дозволяють хоронити без розтину. Доречі, з твого селища.

Пильно дивлюся на чарівне личко, та не настільки вплип, щоб забути все на світі.

Цікаво, ні разу в житті не бачив процесу розтину. Організуй. – Прошу.

– Навіщо воно тобі? Краще підемо з обіду на пляж. Там налюбуюєшся молоденькими звабливими дівчатками. – Для наочності вона провела руками по звабливих округлих бедрах. Та був би я не я, коли б не настояв на своєму. З дитинства виховую у собі наполегливість замість впертості, хоча вона, як от зараз, ні з того ні з сього, вискочила як Пилип з конопель.

Легко вговорити славну дівчину. Краса заохочує. Де і слова беруться! Незабаром моя сестричка зі стільцем в руках супроводжувала мене до моргу. – Сядеш он там в другій кімнаті в дверях за шторкою. Двері там знято. Коли зробиться тобі погано, вискочиш через чорний хід. На місці не бекай. – Напучувала вона мене. Але моя ж впертість протестувала, мовляв, чорта з два бекатиму.

– Врахуй, мені не потрібні неприємності. Якщо попадешся, говори, що організував все сам. Мій стілець трохи розхитаний Він ще служив би, та столяр його відремонтує чи розбере на запчастини. Там є ще стільці, тільки ті зовсім поламані. Скажеш вибрав оцей.

Незабаром я всівся, глянув у щілину між шторками. Установив її так, щоб виднівся широкий стіл з накритим простирадлом трупом на нім. Насвистуючи тиху приємну мелодію з посудиною в руках подібною до дитячої ванночки, першим зайшов молодий чоловік років двадцяти шести. Другий зі стуком поклав інструменти на оббитий оцинкованою бляхою стіл і мовчки вийшов.

Молодик у білому халаті приступив до роботи. Зі специфічним тріском розрізається шкіра. Уже й кишки вивалено у ванночку. Чоловік уважно оглянув щось всередині.

– Як він там витримує? – Думаю. – Вонь така, що крутиться голова, підтошнює. Пов'язка його від воні не спасає. Піт покриває чомусь тільки обличчя, а не так як при роботі все тіло.

Тим часом, поки я боровся із нудотою, білий халат повторно порпається у грудній клітці. Певне там нічого не знаходить, бо приступив до черепа. Щось в мозкові його зацікавило. Зі всіх сторін оглянув сіру речовину. Перестав насвистувати, довго стояв задумливо, постукуючи суглобами пальців руки по столу. Після тривалої паузи, не закривши черепа, хоча живота й груди зашив дугоподібною голкою, вийшов.

Я також поскакав без милиць вхопити свіжого повітря. Коли бачу, протяг ворухить шторки. Я причинив двері і пострибав на місце. Всівся якраз вчасно.

Зайшов старий лікар, за ним практикант.

– Без сумніву, смерть наступила від ушкодження мозку. – Ще у дверях констатував молодий. – Тільки я не второпаю, як це могло статися. Череп не травмовано.

Старий уважно оглянув мозок, заглянув за вухо.

– Це ваш випадок, її убито. Якоюсь шпичкою типу циганської голки. Бачиш, ззовні слідів немає, лише маленька цяточка на шкірі, а людина мертва. Таке робиться справжнім фахівцем з розрахунку на те, що не проводитимуть розтину. Повідом слідчого.

Лікар вийшов. Я швиргонув стілець на купу уламків, сам поспішив на інший вихід.

– Нехай практикант задихається сам. – Думаю. – Таки на пляжі краще.

Виїзний показовий суд засідав у будинку культури рудника. “Зала для глядачів” в дні засідань переповнювалася. Я стрибав з ящиком, який служив мені сидінням. Мене пропускали на самий перед. Поряд під стіною ставили крісло для міліціонера, від якого наводив лад у залі. Часто ним був Осипов, тоді ми пошепки обговорювали почуте. Судили діда Танаса, як виявилось затятого націоналіста, повік не прощеного злочинця.

Скільки не пам'ятає себе Танас, він працював. Розповідають сусіди, навіть у кількомісячному віці його привчали до такого способу життя. Працьовитий люблячий батько сплів для свого первістка дві колиски. Одну з них підвісив на ланцюгах під кленом, іншу під яблуною. Третя виготовлена справжнім майстром прикрашала світлицю. Від вербового човника протягли шовкову стрічку до ліжка, щоб мати вночі, не встаючи, колисала дитину.

Танас лежав під яблуною всипаною блідо – рожевим квітом. Хоч малюк не бачив казкових краєвидів, довкілля також не поступалося красою яблуні прикрашеної букетами квітів. Але досить малої галузки, щоб дитя на все життя привикло до краси, вдихаючи та оглядаючи її, здавалось би ще не розумними очима. З красою залишиться зараз ще дитина до самої смерті, бо людина вона. Бджолам та мухам не до їдучих Танасових пісячків. Вони злітаються на нектаровий банкет, де поспішають насититись. Мухи, наситившись, чепурились потираючи лапки

одна об одну. Бджоли так і носили мед з наростами пилку на лапках. Батьки також не звертали аніякісінької уваги на надривний Танасиків крик, мовляв, викручуйся сам, що і робив малюк. Він викручувався з мокрого, замовкав, тому, певне, залишився мовчазним на все життя з холодним поглядом з – під широчезних чорних брів. Лише зрідка чулося ніжне муркотіння, коли підходила з ніжним щебетом чи піснею мати.

На ноги сп'явся Танасик під кленом, випав з колиски, взявся рученятами за пелюшки і підвівся. Почав ходити навколо колиски. Його увагу привернув шум, то батько з такими як сам засмаглими жилавими худими, блискучими від поту вуйками різав на дрова крайні дерева лісу. Танас тільки з роками зрозумів, що таке своє. Народився він багатим. Чотирнадцять десятин лісу з діда – прадіда належали їхній родині. Взимку ліс зріжуть, весною натикають новий. Буде малюків ровесник служити йому і його нащадкам. Смерічки в частині лісу пробрили землю, коли на світ появився Танасик. Тепер мати прибирає малого і захищає від бур'янів маленьке чудо. Яке то щастя може зрозуміти лише господар.

Здоровим дубочком ріс Танасик. А чому б і ні? Є в них що їсти і пити. Корови пристосовані жити в горах з коротшими передніми ногами ціле літо з десятками овець не покидають гору. Дві десятини землі понад струмком – справжнє багатство в цьому краї. Батько вміє круглий рік зберігати бульбу, доглядати сад, та й трудно сказати, що він не вміє робити по господарству. Мати напече таких солодошів, що ними все село пахне. Правда, незручності є також. Батьки мають за що купити через два – три роки чергових брата або сестричку. Тоді Танасик при дідові чи бабі, допомагає доглядати маленьких. Коли починають маленькі ходити, найбільша морока. Слідкуй, Танасику, аби не втопилися. Потічок, який бере початок на горі, несеться недалечко від хати. Там і глибини ніякої, горобцю по коліна, але, як стверджує мати, такий крихітці ложки води вдосталь аби втопитися.

Вільготно Танасикові, коли баба дітей доглядає. Тоді він носить воду з потічка, хмиз із лісу, допомагає батькові.

Дарма що малий, уміє сокиру та молоток в руках тримати. Де щось важке, тато допоможе. Тільки до старших звертатися не хочеться, все самому зробити б, все. Після роботи їсть Танасик

– Не питай коли будемо обідати. Візьми кусень хліба та полізь на черешню, поїж ягідок. аж за вухами лящить. Мати ще й заохочує між сніданком та обідом:

Пізніше посилає в полуницю чи малину. А яблука з хлібом – одна смакота. Цього ніхто не може заперечити

Дякуючи Танасикові, грибами багата хата цілий рік: солені, мочені, мариновані, сушені, навіть перетерті на муку вони присмачують їжу. Танасик заготовляє трави та липовий цвіт для чаю. Так і знай, восени пошле мати за плодами шипшини, ожини та глоду. Пахне травами сама хата, не те що тільки чай. Іноді хтось з дітей не хоче пити чай, тоді мати повчає:

– Хворобі легше запобігти ніж її вилікувати.

Ще про смерть приповість, як вона прийшла одного разу до глупака тай каже:

– Ну, пішли. Я ж тебе попереджувала.

– Ні, – тільки й спромігся заперечити дурень.

– Як то ні? Недоїдав, недосипав, простуджувався до ломоти в кістках. Серце поколювало? Нирки які? Печінка поболувала? Тепер пішли, давай, давай, не опирайся.

Мати рахує, що вся сила в їжі, тому ви, дітки, мусите потіти біля їжі. Правда, приємно відчувати, як надимається живіт від всякої вкуснятини.

Аничка все своєї, мудрує над думками:

– Як на мою думку, то сліпа віра, фанатизм – опіум для віруючого. Він може переслідувати іншого по тій простій причині, що той думає не так як він.

Таких маємо багато. Тоді іде стінка на стінку, конфесія на конфесію, ідея на ідею, переконання на переконання, іноді не тільки морально, але й фізично – доводить Аничка.

Він вернувся до долі Танаса.

У минулу війну, як і завжди, робилася ставка на молодь. Не обминув ‘ опіум ‘ також Танаса. Йому довели, що Батьківщина не вся країна, не Сибір, не Урал, Московія і навіть не Київщина, а гора з чотирнадцятьма десятинами лісу та чотирма десятинами орної землі понад потічком. Так би мовити, на батьківщині наголосили, про Батьківщину забули.

Танас добре пам’ятає, як дістались ще дві десятини його батькові. Дві належали їхній сім’ї з діда прадіда, другу половину купили у старого Гоцула. Повезло чоловікові. Старший син Гоцула там на чужині в Канаді заслужив сам себе на каторгу так років на десять. Весь час робив та спав. Відпочивав лише для того, щоб завтра змогти працювати. Для того і їжу ковтав, хоча вона іноді ставала поперек горла. Зате за десяток років обзавівся фермою. Давно кликав батьків зі своїм братом до себе. Писав, що життя має краще в сто разів ніж дома. Якби казав в десять, то повірили б та поїхали, а то як повіриш явній неправді. Крім того потрібно покинути віками нажите добро. Пізніше написав синок, що купив фермочку для брата. Так десятин тридцять орної землі, та ще стільки ж неудобу. Але тут такі неудоби, що кращі за ваші огороди. Тільки приклади руки, земля зашумить лісом чи садом, а то і бульбу чи пшеницю родитиме.

Навіть спалося старому Гуцолові мулько. Тільки но закриє очі, бачить свою землю, на якій провів все життя від пелюшок до сивини. Кожне літо обробляє. Якби зібрати пролитий піт, то не потрібний був би потічок, полив би раз – другий свою землю. Притому, коли піт капав на ґрунт, радів. Навіть взимку ходив дивитися, чи добре землю вкрив сніг, чи славно її відпочивається під білим покривалом. Гляне на зимову красу гір, бачену сотні разів, тай подумає:

– Ще ніколи не було так гарно як сьогодні.

І так десятки років, насилає краса ману на людину. Що там говорити, йшов на огород не тільки робити, але й милуватися навколишнім світом.

– Завезти свої кості в ту Канаду, щоб діти мали першу рідну могилку? – Думав старий. – А стару не піднімеш. Біля неї місце приготував. Провели життя разом, разом і лежатимемо. Такий славний пригірок! Звідти видніється село в долині з не померлими родичами і друзями, гори. Де це в світі можна хоч побачити таку красу? Ні, залишусь, вирішив. – землю продам, бо не здужаю її обробити. Пасічникуватиму, поки Біг дасть.

Танасів батько два роки не справляв ні собі, ні сім’ї обновок, так хотілося тоту землю мати. Якось взимку він зі старим Гоцулом оглядали десятини.

– Таки в добрі руки потрапила земля. – Думав старий. – Нітрохи не гірше ухажена як у мене, а може трішечки краще, неначе у мене в молодості. Заради цього можна з частиною виплати зачекати. Тягнувся, тягнувся, а всієї суми не зібрав. Добре, що я відсотків не взяв за чекання, як радив Мойша. Великий гріх на мозолях наживатися.

Йшли поряд, рівнесенько, як колись проходила межа. По старій привичці кожен ішов своєю землею, неначе боялись витоптати чуже.

Їх обнімала велична зимова краса, аж дух забивало. Сіяло сонечко на безхмарному небі. Лише одна хмаринка зачепилась за вершину гори від чого та здавалась вищою, зробилась стрункішою.

– Бував у Львові у музеї, – після довгого мовчання обізався старий, – гарні в залах виставлені картини, але таку красу як оце зараз не намалювати.

– Так , так. – Згодився і по – новому глянув на Гоцула Танасів батько. Поряд, опираючись на мистецьки оброблений грушевий ціпок, крокував газда, господар всієї цієї дивної краси, який не поміняє свого краю ні на які блага в світі.. З ним казковим краєм, живе в radoшах та печалі. Він помре, а красу залишить нащадкам.

Пам’ятає Танас як хоронили старого Гоцула. Ховали сусіди, бо розпоротився рід його по всьому білому світу. Де та Канада, де Бразилія? А дочка подалася до двоюрідних аж до

Австралії. Були якісь родичі в селі, але перестали родичатися, тому що гроші за землю дістались не їм, господарство заповів дід сину, який поїхав у Сибір кращу долю шукати.

– Повернеться, – говорив старий, – то не на пусте місце.

Танасів батько мав клопіт цілий рік, охороняючи садибу від родичів та чужих. Нарешті на роковини по батькові з'їхались всі Гоцулові діти, з Сибіру прибув син Гаврило зі всією сім'єю назавжди. Танас бачив, як батько прямо за столом віддав борг. Гроші поклав він перед найстаршим. Всі відмовились на користь Гаврила. Той взяв гроші, відрахував кілька купюр.

– То ваші, сусіде, за те що ви не дали рознести татове обійстя.

Канадці перезирнулись, старший з сумом сказав:

– Та я там у себе за пару місяців зміг би заробити таку садибу.

Сестра додала:

– А то й швидше.

І знову після похмурої днини весело усміхались синьо – зелені гори. Танасові залишилось наносити води, і можна побігти на вулицю до хлопців. Прийшов вуйко Гаврило. Танас зупинився, щоб почути їх розмову з батьком.

– Вуйко Гаврило дуже мудра людина. – Думає хлопець. – Не даремно він лисий.

Хлопець скубнув себе за густу жорстку чуприну, але жодна волосина не залишилась у руці.

– І коли я полисію?

– Слава Ісу. – Вітається Гаврило. Починається неспішна розмова з роздумами, щоб не образити співрозмовника. Говорять про се – те., та Танас знає, що вуйко Гаврило так собі не заходить. Вуйко, можна сказати, не віруючий, але у свята не робить, бо що люди скажуть та й відпочивати треба, якщо хочеш жити й робити. Тому перемови, зустрічі, гості, всякі інші розмови відкладаються на святкові дні. Гаврило з малих літ усвоїв, говорити – не ціпом махати, так що недільний труд – моління, гостювання та балачки.

– Ти не ображайся, – здалеку починає вуйко Гаврило, – що я тобі скажу. Оце коли поїхали мої діти брати та сестра, вони залишили мені гроші. Хочу купити землю. Чи не відпродаєш батьків кусок. Я готов заплатити вдвічі більше.

Батька неначе підкинуло почуте. Він пройшовся перед вуйком Гаврилом, тамуючи лють.

– Знаєш, що я тобі скажу, – глянувши на сусіда з ненавистю, просипів він, – жебракувати піду, в гріб ляжу, а землю не продам.

– Охолонь, – обнімає Гаврило батька, – це я так, на всяк випадок запитав. Сам на твоєму місці ні за які гроші не продав би. Куплю кусок гори за хатою, доведу до ума, посажу сад.

– Допоможу. – Уже спокійніше буркнув батько. На довго запала мовчанка. Танас встиг двічі принести води, а чоловіки все мовчали. Один обурився пропозицією сусіда, інший катувався тим, що наніс уразу хорошій людині.

– Що то за вороння злітається у твій двір? – Нарешті порушив мовчанку батько.

– А, то зрідка заходять адвентисти, еговісти, штунди, свій піп також не минає. Всі туркочуть голубами, що тільки їхня віра правильна, інші – ересь. Всі цитують Біблію, спираються на Бога, повір їм, віддай душу, а гроші сам добровільно принесеш. На тому стояла і стоятиме всяка віра. Найпростіше зробили націонал – соціалісти чи, скажімо, більшовики. Вони організували справу так, що тільки малесенька частка їх вірить у свої утопічні ідеї, зате оплачують боротьбу за їх ідеї всі поголовно. Вони насильно відбирають гроші, вірніше труд, частенько і життя на свої ідеї. Дивись, до нашої молоді внадився Осип'юк. В нього своя ідея – вільна та незалежна Україна. Ідея сама по собі прекрасна. Одного не договорено, вільним та незалежним може бути лише багата людина.

Той хто кладе голови, проливає свою і чужу кров, хто оре поле чи варить сталь навіть при оголошенні державної незалежності залишиться всього – навсього робочою скотиною. Ідея

самостійності, незалежності перетворюється у фікцію, утопію. Скоро не бути нашій Ненці Україні вільною. Пригорнула її до себе Росія. Думаєш Німеччина проти взяти в обійми Україну? Чи люба сусідня і не сусідня держава, якщо буде в змозі. І в майбутньому кудись наша Ненька хилитиметься чи на схід, чи на захід, може й на північ. З – за кордону тягнутимуть, у нас же знайдуться такі люди, які підпихатимуть. Я ж волю, щоб стояла рівнесько, щоб випрямлювалась після кожного поштовху як неваляшка, щоб до неї горнулись інші країни. Хоча таке бажання на сьогодні також утопія, як боже царство, як комунізм. Для того щоб наша Ненька встала з колін, потрібно її зміцнити, збагатити. Житиме народ в Україні краще інших, бути нашій Ненці і вільною, і самостійною, тому що країна сильна тільки багатим народом, а не окремими людьми.

Батько згідно кивав головою, чи тому що знань не вистачало, чи згоджувався беззаперечно.

Танас слухав та на вус мотав. Згодом частенько бігав юнак до вуйка Гаврила і запитував:

– Як ви думаєте, чи вірно говорить Осип'юк?

В розмові викладалась думка німецького керманіча, сталінська позиція щодо сучасних подій.

– Той говорить те, інший інше.

Швидко і в прах розбивав вуйко Гаврило Осип'юка.

– Я тебе уже запитував, чи знаєш ти хоч одного хлібороба з Росії, Німеччини чи хоча б зі Східної України?

Танас заперечно хитав головою.

– А про Сталіна, Гітлера, Бандеру чув? Певне, поверхнево їх теорії знаєш.

– Так. – Згоджується хлопець.

– Там в Союзі такий самий, тільки парторг Осипенко туманить молоді голови лише протилежним. Мовляв, там на Західній Україні живе ворог комунізму, а тому і твій ворог. Цей закликає брати кріса і бити москалів, той хоче, щоб тамешні хлопці пересідали з трактора на танк та громили невірних в комунізм. Гітлер взагалі вважає всі народи крім німецького недолюдками, тому хоче стерти їх з лиця землі. Подумай, кого ти хочеш вбивати? Якого селянина, бо до вождів ти не доберешся навіть якщо захочеш. Тебе примусять убивати таких як сам. Мій батько провоював всю війну, а призвідника першої світової бойні чи жодного генерала не бачив. Ти був би достойним охороняти самого пана Бандеру, хоч цей вождь нічого людям крім обіцянок не дав, лише поманив хорошим життям, якщо Україна стане вільною і незалежною .

– Нікого я убивати не збираюся! Чого ви з цим убивством.?!

Танас, похнюпившись, зникав у горах, де блискучий лист бука ніжив погляд, заспокоював.

Іншим разом Танас запитав:

– Правда, що москалі заберуть все: землю, ліс, хату, якщо вона велика як наша, худобу? Все, все!

Довго чухмарив Гаврило голову, ніби хотів викопати відповідь. Від високого лоба добрався аж до потилиці. Думав чоловік та шкрібся в голові неначе її обсіла мужа.

Так просто не пояснити, потрібна слухачеві певна сума знань. На відсутності знань грають всі агітатори Горлопанять по поверхово і в лсгоаному лозунгами, тому і переконують. Розумієш, – почав він непевним голосом, – перші християни намагались жити сумісно. Вони хотіли переконати пана і раба так, щоб вони добровільно, добровільно, – наголосив Гаврило, – усупільнили все своє добро, аби ним по мірі необхідності користувались всі члени секти без виключення . Не виховали, не переконали, тому навіть церковного комунізму немає до цих пір, лише пан з рабом залишились. А там в Союзі силою хочуть загнати в комунізм. І не тільки в Союзі, вирішили побудувати комунізм, ні більше ні менше у всьому світі. Де ця ідеологія

поширяться, там і заганяють. Усуспільнять ваше добро достеменно заберуть, як не тепер, то в четвер. Хоча обіцяють видати бідним землю, та знай, обіцянка – цяцянка, а дурневі – радість. Запам'ятай і дітям передай, у кого в руках земля, той і пан. Ой не скоро наш народ запаніє.

Танас знову поплентався в гори. Гаврило дивився на його зіщулену постать і подумав:

Все таки переміг Осип'юк, життєві обставини на його боці. Хлопець з характером.

Убивцю зроблять такого, яких мало світ бачив.

Цього разу шум свого лісу тільки ятрив Танасові душу. Він пересік гору, пішов далше. Додому вернувся перед ранком. Ліг на сіні, але заснути не зміг.

– Пора працювати, – покликав батько, – вставай.

Танас тільки вовком глипнув на батька, мовчки подався до лісу. Батько бігом до мами, вдвох до Гаврила. Було не до тонкощів, тому жінка ще на середині сусідового подвір'я простогнала:

– Щось сталося із старшеньким, неначе белени об'ївся.

Знову довго чував Гаврило потилицю.

– Може й я трохи винен. Бачите, дочекались москалів. От я і сказав, що у вас мають все забрати до колгоспу.

Батько тільки скрушно похитав головою.

Мати є мати. Поклала їжі в кошик, відв'язала пса і наказала йому:

– Шук, шук.

Собака побіг вперед, час від часу очікуючи господарів.

Знайшли Танаса сидячим на пеньку над потічком. Той збігав весело у долину, як і багато років тому. Не було йому діла до хлопця, почорнілого, як ото опалене блискавкою дупласте дерево. Потічок боявся лише землетрусів та зсувів. Але дерева міцно тримали землю та каміння з джерелом з якого він починався.

– Нехай тільки заберуть! Я їм покажу і землю, і ліс, і хату. – Заскреготавши зубами, видихнув хлопець.

– Поїж, Танасику, може все ще обійдеться.

Не обійшлося. Забрали хату під сільраду. Пообіцяли тимчасово, поки побудують приміщення в центрі села. Та Танас, зважаючи на думку вуйка Гаврила, розумів це по – своєму, мовляв, навіщо сім'ї дві оселі. Літня кухня чим не житло: піч є, котел умуровано, помістяться, хоча й буде жарко. Та ще й присланий голова сільради сказав, що всім багачам за Радянської влади має бути жарко.

Зник з села Осип'юк з ним з десяток хлопців, тому що покотилась чутка, що забиратимуть до Червоної Армії.

Трусонуло землю, тільки не всю, лише міста і села. Довгі роки смертельна віхола кружляла над світом. Вона знищувала на своєму шляху все створене людьми. Просякла кров'ю земля прийняла мільйони загиблих. В найжаркші дні холодила війна людям душі, особливо тим, які ходили в обнімку зі смертю. Спочатку втікали від новітньої бойні на схід, згодом в ліси, а при чи закарпатця в усі віки виручали гори. Йшлося не про бійку на верхніх поверхах влади, а про винищення цілих народів. Ось чому клали нації до ніг Молоху все найдорожче

Тільки високопоставлені політики дбали про ідеї, які, власне, і спричинили війну. Політиків не пекли рани, не підсмажувало в танках чи літаках, помирили вони природною смертю, якщо не убивали ідейні недруги. Чому б не дбати їм про ідеї?

Пан Бандера звивався вужем між вогнем та полум'ям. Кинувся по допомогу до німців. Все таки не більшовики. Комуністи заборонили експлуатацію людини людиною. Визискувати має право лише держава. Велика держава, могутня держава. З її обіймів так просто не вирветься жоден народ. Потрібна сила.

Німці мають на оці своє. Не для того вони розпочали світову війну, щоб створити якусь самостійну і навіть від Німеччини незалежну Україну. Якщо ти такий затятий антикомуніст,

то воюй проти більшовиків, допомагай нам. Ми тебе озброїмо, тільки про самостійність навіть не мрій. Зброю отримав, почав воювати з обома сторонами за самостійну Україну.

Сталіна голова боліла не через якихось там Бандеру з Мельником. То так, на один зуб. Покладемо кілка сот тисяч людей з обох сторін, буде по – нашому. Дайте но покінчити з більш потужною ідеєю націонал – соціалізмом.

Ідея то – слова., часто пустоцвіт. Але коли люди розуміють, небезпека знищення загрожує і батьківщині, і Батьківщині, багатьом сучасникам, а не майбутнім поколінням, вони самі себе захищають. За таких умов може привитися всяка ідея. Якщо її не підтримують, то терплять.

До майбутніх бійців УПА прибув інструктор. Вранці він вишикував на галявині хлопців і почав промову, походжаючи перед шеренгою.

Говорив про ідею самостійності. Почав здалеку, мовляв, ще за часів Хмельницького не всі навіть полковники хотіли під руку Москви. Закінчив словами:

– Настав наш час відстоювати Україну, але захищати потрібно уміти. Хто з вас найспритніший?

– Танас. – Загуло.

Інструктор взяв кусок гумового кийка замість ножа, викликав Танаса зі строю.

– Ось так потрібно знищувати ворога! Він блискавично наніс удар знизу уявним ‘ножем,’ та він ледь доторкнувся до Танасової одежі. Рука інструктора наштовхнулась на перешкоду подібну до ковальських лещат. Вона після недовгого опору поповзла вверх, навіть ноги почали відриватися від землі. Інструктор відчув пекучу біль в руці, ніби шкіра з м’язами відокремлювалась від кісток.

– Якщо не попроситися, то цей парубійко зламає мені руку легеньким порухом.

Прийдеться проситись. Він глянув у глибоко посаджені серйозні очі, якомога твердіше мовив:

– Пустя.

– Нашого Танаса з дитинства ніхто не міг вдарити. – Говорив з гордістю сусіду по шерензі маленький коренастий юнак. – Тільки він міг збивати бджіл на льоту.

– З таким вояком треба говорити лише кулею. – Заявив інструктор.

– Нічого не вийде, – Непевно заперечив той самий юнак. – У них дома і рушниця, і гвинтівка, і наган. Танас дуже влучно стріляє, попадає навіть в падінні.

Інструктор дослухався до слів широкоплечого юнака.

– Покажіть як ви попадаєте в падінні. – Попрохав інструктор.

Танас підійшов до крилатого бука, кинув на гілку носовичка, відміряв від нього двадцять кроків. Десь з під поли витяг свого нагана, зник в кущах. Раптово вискочив з кущів, побіг по галявині, на мітці впав. Підчас падіння сухо тріснув постріл. Інструктор побіг до носовичка. В самому вуголочку зяяла дірка. Потім він в задумі, акуратно, як мішень повісив хустинку на гіллі і м’яко наказав:

– Стрельніть ще раз пане... Танасе. – Якби не підказка, то, певне, не згадав би ім’я юнака. Друга дірка появилася ближче до центру.

– Якщо ви всі такі, то мені тут робити нічого. Я так не можу, хоча дещо вмю. – Признався інструктор.

– А ми такі. Уміємо сокирою махати, пилку тягати та всі вправно метаємо не топірець, а ложки. – Була відповідь. – Навіть в темноті несемо до рота не до вуха.

– То вони мали ліс, землю, всяке добро, зброю також. Дехто з нас її навіть не бачив. – Розійдись. Пометайте ложками. Після сніданку збери хлопців на цьому самому місці. – Наказав інструктор одному з майбутніх вояків. – Ви ж, брате Танасе, ходіть зі мною. Після бесіди інструктор взявся за ручку. Танас бачив, як інструктор написав коротесеньку записку: – ‘ посилаю до вас Теля ‘.

– Не підписав, навіть крапки після написаного не поставив.

– Поставте крапку. – зауважив Танас. – Наш пан учитель за таку помилку задав би вам жару.

– Ого, ти, брате, ще й кмітливий. Будуть з тебе люди. Про крапку розповіси Грабу.

Граб – Штеф'юк зустрів Танаса зацікавленим поглядом. сірих очей. Очі неначе говорили:

– Молодий наразі, зелений. Та після кількох місяців нашої боротьби почорніє. Розмова велась під посвист смерічок, які журно похитували вершинами. У верховітті заплутався вітер, борсався там від чого смерічки посвистували. Все про Танаса цікавило пана Граба, все він хотів знати. Нарешті він перейшов до основного найважливішого, звичайно не без вступу.

– Війна буде жорстокою з мільйонними жертвами і затяжною. Можна сказати громадянською і визвольною. Гітлера не просто побідити, але він сам собі ногу підставляє. Якби фюрер був розумною людиною, то покликав би на допомогу татар, кавказькі народи. Разом ми впорались би з більшовицькою заразою. Ми з задоволенням пішли б, якби він допоміг звільнитися Україні, Криму, Кавказу. Але ж він сам хоче все загарбати крім Росії ще й все інше для Німеччини. У німців його цінують, можна сказати люблять, бо дбає він по – своєму виключно за німців. Ще важче боротися з більшовиками. Ці розколюють народ на частини, натравлюючи їх одна на одну. Будемо відвертими, дехто їх підтримує, інші пристосовуються. Більшість громадян України не розуміє нашої ідеї вона їй чужа, тому що їй власний шлунок важливіший за нашу боротьбу. Коли зрозумієш, що наша боротьба принаймі на деякий час майже безнадійна, то получиться з тебе і борець, і вояк. Та знай, ми закладаємо підвалини майбутнього. Покладаємо надію, що колись наш народ стане вільним, а за волю і життя можна покласти. Придатний ти хлопець для нашої справи, основне розумний. Навіть не знаю, куди тебе направити. Зміг би вождів охороняти, у зв'язківці годишся, в службі безпеки такі як ти потрібні. Добре. Попрацюй поки що зі мною, там побачимо. Наразі відшукуємо, підбираємо місця для схронів, тому що прийдеться вести боротьбу з лісу.

Від природи мовчазний Танас виговорився, розповідаючи про себе та свої погляди. Слухав мовчки. Тепер знову заговорив:

– Недалечко від нашого села на нашій горі Мойша влаштував схованку. Мойша – розумна голова, так замаскував, що ніхто ніколи не здогадається.

Танас навіть не здогадувався, що між кольорами є відтінки. Його навчили, що чорне це – чорне, а червоне то – червоне зовсім інший колір. Звідки йому знати, що світ занадто складний, що він щойно доторкнувся до військової таємниці, яка може коштувати багатьох людських життів. Він пропустив повз вуха слова учителя про хижаків, які виганяють мешканців з власного житла а самі поселяються на їхнє місце. (На сьогодні коли ми молимося на грошову одиницю це – навіть модно). Бувалий чоловік зі схрону вам скаже:

– Якщо хоч один чоловік знатиме про схрон і де він знаходиться, то шукай нове місце, бери лопату в зуби і копай схрон заново.

Мудрий Аничка доказуватиме, що у всьому винна ідея, бо кого вона обвиває, той за неї гине, убиваючи масу безневинних людей. Мовляв, не велика біда, коли поряд зі мною поляжуть ще й інші за нашу ідею, винні вони чи ні то інша справа. Нате і війна розпочата ідеями.

Мішу не називали б Мойшею, коли б він не жив у селі. Тут його всі від старого до малого знали. Власне, тільки батька, якого він не знав, називали жидком. В школі, коли Мойша пішов перший раз у перший клас на першому уроці пані учителька пояснила, у слові жид немає нічого принизливого. Воно розшифровується так, житель йорданської долини. Чи є така насправді Міша не знав. Діти перестали дражнитися, лише зрідка кликали ' жителем '. А от Мішею його ніхто ніколи не називав. Навіть мати кликала чомусь Мойшею, певне, з ненависті до чоловіка, який дитину встругнув, кинув покриткою. Навіть тоді коли виріс, порозумнішав, уже й люди почали ходити до нього за порадою, весело по дружньому, Мойша, тай годі. Він навіть пишався чи то іменем, чи то прізвиськом, тому що бачив у цім слові розум та мудрість цілого народу.

Мойша мав невеличку лавку і хист до торгівлі. Буває не додає якусь копійчку, покупець бачить і сміється. Знав Мойша, навіть при невеличкій заварушці в країні першими б'ють євреїв. А тут світова війна.

– Чому їх, саме їх винищують? – питав сам себе Мойша.

– Може тому що одні вважають єврея паразитом на тілі того народу, серед якого він живе.

Мойша не знає таких, його знайомі євреї з мозолястими руками, він бачив власними очима. В Мойші також вони є. Хіба що євреї розумніше працюють, аби мати зі своєї роботи більшу користь. Інші доводять ніби євреї розкладають суспільство таким робом. На них дивляться люди і кажуть:

– Я ніяк не дурніший жидка. Треба крутитись так, щоб робити менше, а мати більше. Також нісенітниця. Подібними мислями прикривається власна лінькуватість. У багатьох євреїв мозолі на мозкові. Хто винен, що багато з них працюють головою не руками. Так, так, вони працюють спершу головою, потім руками, бо не кожному дано навіть серед євреїв писати романи чи вірші, створювати нові теорії в різних галузях науки чи стати представником культури будь – якого народу. Такі мають зі своєї праці. Ага, – метикує Мойша далше, – за золото давлять єврея. Хоча вони прикидаються вождями, насправді бандити, тільки в них можливості більші. Звичайні бандити відбирають тільки для себе, високопоставлені – на ідею, тому що кожна ідея правильна вона чи ні вимагає для свого втілення багато грошей. Он Ленін робив революцію на німецькі гроші, через що названо його німецьким шпигуном. Грошей йому не хватило, забрав у багатих. Сталін не мав грошей, то замість них поклав сотні тисяч життів. Гітлер відібрав гроші для своїх нужд також у євреїв.

Мойша навіть не знає чи він єврей, чи просто байстрюк. Мати з цього села. Українка – ніс гарною барабулькою. Та час настає непевний. Багатьом в селі давить на груди жаба. Тикнуть на грошовититого єврея чи своїм, чи німцям. Ні ті, ні інші не помилують, бо на звіра полюють окремі, на золотом всі; найкраще втекти, та куди ти втечеш, коли грошей мало, коли діточок четверко і найстаршому шістнадцять, тай як кидати хоч на час такий край, земний рай? Чие це серце витримає і не лопне! На те й голова, щоб щось придумати. Викопаю потаємний хід з хати і схованку в лісі. Коли припече, буде де і як сховатись. Поки двері зламають, непомітно вислизнемо з хати. В лісі не знайдуть.

Мойша приступив до роботи. Невдовзі по селу рознеслась чутка, Мойша дрова не куплятиме, сам взявся заготовляти. Та ще й ділянку взяв у глухому дуже незручному місці., куди ніяк не підїхати. Жадоба заїла, все таки отримав безкоштовно. Кажуть у сиву давнину там чорт лазив , поки ногу не злавав. Накульгує аж дотепер. Мойші говорили:

– Там споконвіку ніхто не ріже ліс. На цім лобові він сам падає і згниває. От опеньки там можна збирати, бо їх на лобові хоч косою коси. Якби ближче до села, то носили б опеньки чи дрова на горбу. Ти будеш першим лісорубом з незапам'ятних часів і сміялись. На що Мойша спокійно відповідав:

– На що людині голова дана? Поріжу, складу на самому краю лоба, дістану довгі триси та блоки, стрелюю поганялки вниз до дороги. Ви ще в мене триси позичатимете за які братиму частину вашої вигоди. Не здумайте просити даром.

Частенько бачили Мойшу з сином, коли вони йшли до лісу, але ніхто ніколи не стрічав цієї пари, коли вони волокли, аж очі на лоба лізли, могильні плити до джерела майже на вершину гори. Хитрий Мойша наказав каменяру аж три, мовляв для родичів. Попрохав не робити напис. Напишуть по вкусу. При цьому так хвалив каменяреву роботу, що лунало на всі Карпати, хоча груба робота не варта була і виїденого яйця.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.